

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СТРУКТУРНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ РЕГІОНУ

У статті проаналізовано та запропоновано систему заходів з ініціації структурних змін в економіці як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Ключові слова: *структурні зміни, імпорто-замінна стратегія, експортоорієнтована стратегія, інституціональна реформа.*

I. Вступ. Функціонування та розвиток сучасних національних економік являє собою процес, насичений постійними змінами. Вони відбуваються практично в усіх сферах господарської діяльності. Зокрема, розвиток науки і технології, що реалізуються в інноваціях, змінює ефективність використання ресурсів, відкриває нові форми застосування вже відомих ресурсів тощо. Конкурентний процес змінює економічні можливості господарюючих суб'єктів, обмежуючи силу програвших та збільшуючи її у переможців. Втручання держави в економіку передбачає надання переваги одним та зменшення іншим. Зміни у настроях та очікуваннях суб'єктів на сучасному світовому фінансовому ринку приводить до різких змін стану національних валют, доцільності виробництва певних товарів, різноманітних видів інвестицій та операцій міжнародної торгівлі.

Історичний досвід свідчить, що процес економічного зростання не можливий без структурних змін, які і є по суті механізмом економічного розвитку. На сьогодні головним завданням для України є здійснення структурних змін, які спроможні одночасно з інституціональними реформами забезпечити технологічне оновлення економіки відповідно з міжнародними вимогами конкурентоспроможності [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатоаспектність структурних змін досліджувалася в працях багатьох вчених, серед яких Л. Абалкін, Д. Богиня, Є. Гайдар, В. Геєць, С. Глазьев, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, І. Лукінов, Д. Львов, Ю. Пахомов, С. Пирожков, А. Філіпенко, А. Чухно, а також західні дослідники К. Маркс, Дж. Б. Кларк, В. Парето, Л. Конторович, В. Леонтьєв, Дж. Сакс, Дж. Стігліц, Дж. Тойнбі та інші.

Актуальність теми та невирішені раніше частини проблеми. Проблема структурних змін в національній економіці полягає в тому, що період від планово-централізованої економіки до ринкової потребує кардинальних змін в усіх напрямках соціально-економічної структури держави. В цьому контексті актуальною є проблема продукування таких змін в структурі економіки, які б сприяли стабільному економічному росту. Критичний аналіз наукових джерел і практики здійснення структурних змін в Україні дозволяє зробити висновок, що вказана проблема не втратила своєї актуальності, і потребує більш прикладних підходів до її вирішення. В даній ситуації важливу роль може відіграти стратегія ініціювання початкових змін, які спроможні надати потужний позитивний імпульс прогресивному структурному розвитку економіки.

Аналіз динаміки структурних змін в промисловості України протягом 90-х рр. ХХ і початку ХХІ сторіччя, вказує на негативну тенденцію перетворення ресурсоспоживчої економіки в ресурсозабезпечуючу, в якій швидко збільшувалася частка матеріало- та енергомістких галузей, що виробляли проміжну продукцію, й стрімко скорочувалася частка галузей, що виробляли кінцеву продукцію, і насамперед товари народного споживання [2]. Можлива також деформація економічних елементів структури, виникнення квазіінтересів взаємодіючих суб'єктів структурних змін на рівні регіонів. Тому необхідна розробка довгострокової державної стратегії управління структурними змінами з метою їх оптимізації та розвитку в заданому прогресивному напрямку.

II. Постановка завдання. Метою статті є визначення напрямків ініціювання розвитку структурних змін в економіці регіону. Для ініціювання та реалізації структурних змін в економіці регіону актуальною є проблема пошуку початкової зміни, того поштовху, який спроможний надати максимальний імпульс розвитку економічної структури. На сьогодні існує два основних способи ініціації

початкового зрушення – шляхом інвестиційних вливань зовні та шляхом мобілізації внутрішніх ресурсів, активізації економічних інтересів на рівні фізичних осіб.

III. Результати. Проблема розробки стратегії структурних змін пов'язана не лише з ініціюванням прогресивних імпульсів розвитку економічної структури, але й з нейтралізацією регресивних. Закономірності взаємодії змін вказують, що призупинити регресивні зміни в структурі економіки можна лише однаковим по масі, але протилежним по напрямку прогресивним зрушенням [3]. Особливість сучасного етапу розвитку економіки України полягає в тому, що структурні зміни необхідно здійснювати в двох напрямках: з боку інвестиційного і споживчого комплексів, працюючих як на інтенсивний економічний ріст, так і на стимулювання сукупного попиту.

На сьогодні процес інтеграції держав в систему світогосподарських зв'язків базується на виборі моделей економічного росту, які враховують переваги імпортозаміщення у порівнянні з перевагами експортоорієнтованої моделі економічного зростання. Проаналізувавши шлях розвитку нових азійських індустриальних країн, їх структуру експорту, експерти дійшли висновку, що держави, які нарощували свій експорт одночасно з процесом імпортозаміщення, досягли найбільших успіхів.

Імпортозамінні структурні зміни в економіці можуть реалізуватися двома напрямками. У першому випадку головним є створення всеохоплюючих промислових комплексів, метою яких є насичення та структуризація внутрішнього ринку за допомогою місцевого виробництва і лише потім, їх експорт. У другому головним є міжнародна промислова спеціалізація і кооперація, з розвитком яких відбувається насичення внутрішнього ринку та його структуризація. Перший шлях – це шлях “наздоганяючого” розвитку: імпорт нової техніки і технологій з розвинутих країн. Другий дозволяє поступово, на основі перманентного експорту досягти не лише прискореної індустриалізації, але й зробити перші кроки у напрямку постіндустріального розвитку структури економіки. Відповідно до вказаного, можемо виділити два варіанти імпортозамінної стратегії структур-

них змін в економіці. Перший варіант – внутріорієнтований, тобто опанування внутрішнього ринку промисловими і продовольчими товарами, який породжує структурні зміни в економіці та напрямки її подальшої індустриалізації. Другий – зовніорієнтований, спрямований на просування українських виробів на світовий ринок, спроможний породжувати зміни в структурі економіки у напрямку її постіндустріального розвитку.

Таким чином, перша стратегія – це шлях до самодостатності, структурної замкненості у сферах технологічної та науково-технічної співпраці. Структура економіки механічно відтворює лише сама себе, структурні зміни відбуваються в напрямках, відмінних від загальносвітових тенденцій. Структурна розпорошеність та значна диверсифікація обумовлюють значні втрати економіки на масштабах підприємств. В перспективі реалізація такого імпортозаміщення потреби в імпорті не зменшує, а навпаки збільшує. Друга стратегія шляхом структурної взаємодії економіки України та розвинутих країн постійно відслідковує прогресивні тенденції розвитку структурних змін, узгоджує напрямки внутрішніх структурних зрушень у відповідності з ними:

На шляху реалізації зовнішньоорієнтованої стратегії виникає низка проблем. По-перше, експортно-сировинна модель економіки України, де частка експорту перевищує 40% ВВП. Звідси виникає наступна проблема місця і ролі держави при здійсненні імпортозамінної стратегії структурних змін. Тобто необхідна продумана, грамотно сформульована економічна політика держави, спрямована на масштабне імпортозаміщення при одночасному стимулюванні експорту того, що вже конкурентоспроможне або стає таким внаслідок імпортозаміщення. Третя проблема – це проблема першого етапу реалізації зовнішньоорієнтованої імпортозамінної стратегії структурних змін. Її суть полягає в тому, що світовий ринок вже насичений простими товарами або близький до цього, оскільки за новими індустриальними країнами вже утворилася черга претендентів на ті ринкові ніші, які їм необхідно вивільнити внаслідок розвитку техніки, технологій, і ростом вартості робочої сили. Вказані країни володіють більш дешевою, ніж в Україні, робочою силою.

При вирішенні цієї і наступних проблем необхідно грамотно та ефективно використати економічні переваги України, які будуть сприяти більш ефективному її включенню у систему світогосподарських зв'язків. Наша держава має винятково сприятливі природно-кліматичні умови, володіє унікальними земельними ресурсами, є центром щонайменше чотирьох міжнародних (світових) транспортних коридорів, достатньо забезпечена матеріально-сировинними ресурсами для потреб внутрішнього ринку, володіє відносно дешевими факторами виробництва та конкурентними перевагами більш високого порядку (унікальність передових технологій у низці секторів промисловості, в авіа-космічній, суднобудуванні, засобів інформатики тощо) [4].

Внаслідок реалізації стратегії структурних змін Україні необхідно пройти декілька стадій. Перша – реалізація структурних змін у трудомістких галузях економіки. На нашу думку, пріоритетного значення необхідно надати розвитку малого та середнього бізнесу. Це зумовлено тим, що рух в цьому напрямку сприяє вирішенню також і інших структурних проблем: покращення галузевої структури (за рахунок розвитку сфери послуг), оновлення технологічної бази економіки (за рахунок венчурного підприємництва), полегшення соціальних наслідків ліквідації структурно-депресивних виробництв. Друга стадія реалізації стратегії прогресивних структурних змін – капіталомістка, що вимагає значних інвестицій в розвиток високоточних галузей, які визначають постіндустріальне майбутнє України.

Перехід до самопідтримуючого економічного росту пов'язаний з налагодженням взаємопідсилюючої динамічної (мультиплікативної) взаємодії між імпортозамінними структурними змінами та змінами в структурі експорту, заощаджень та інвестицій. Необхідна постійна конвертація доходів від експорту та імпортозамінних структурних змін у заощадження і далі в ефективні інвестиції.

IV. Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, ми прийшли до висновків стосовно системи заходів з ініціації структурних змін в економіці, як на загальнодержав-

ному, так і регіональному рівнях. Необхідні розробка та прийняття на урядовому рівні обґрунтованої програми диверсифікації економіки та її структурної перебудови, а також розробка та прийняття відповідних регіональних програм з урахуванням особливостей розвитку регіону. На нашу думку, необхідна якісно продумана, грамотно сформульована економічна політика держави, спрямована на масштабне імпортозаміщення при одночасному стимулюванні експорту тих товарів і послуг, які є вже конкурентоспроможними або стають такими завдяки імпортозаміщенню.

Вважаємо також доцільним тимчасове посилення централізму у сфері процесів диверсифікації економіки та її структурної перебудови. Такий захід необхідний, оскільки недержавні компанії, відстоюючи свої вузько корпоративні інтереси, навряд добровільно будуть виділяти необхідні фінансові ресурси на реалізацію даних процесів. Ініціація структурних змін в економічній структурі регіону повинна здійснюватись, перш за все, в тих галузях, які можуть дати максимальний імпульс для розвитку економічної системи, тобто які володіють найбільшим ефектом мультиплікатора. До таких галузей відносяться харчова та легка промисловість, хімія, машинобудування та металообробка, паливна промисловість. Саме ці галузі володіють найбільшим коефіцієнтом кореляції стосовно інших галузей і виробництв.

На нашу думку, необхідною умовою розвитку прогресивних структурних змін в економіці України є нарощування експорту одночасно з процесом імпортозаміщення. Даний шлях дозволяє поступово, на основі перманентного розвитку експорту досягти не лише прискореної індустріалізації, але й зробити певні кроки в напрямку постіндустріального розвитку структури економіки.

Перехід до самопідтримуючого економічного зростання пов'язано з налагодженням взаємопідсилюючої динамічної (мультиплікативної) взаємодії між імпортозамінними структурними змінами та змінами в структурі експорту, заощаджень та інвестицій. Необхідна постійна конвертація доходів від експорту та імпортозамінних структурних змін в заощадження і надалі в ефективні інве-

стиції розвитку структурних змін в сфері науки та освіти, високих технологій, інформатики, формування інтерактивних економічних відносин.

Вважаємо необхідним розробку, впровадження та реалізацію на практиці регіональних цільових програм, спрямованих на диверсифікацію регіональної економіки та її структурну перебудову. Особливо значимим га необхідним є посилення інвестиційної привабливості регіону, оскільки структурні перетворення економіки вимагають значних фінансових ресурсів.

1. Тамбовцев В. Экономическая теория институциональных изменений. – М.: ТЕИС, 2005. – 542 с.

2. Матлак О. Підходи до визначення пріоритетів структурної політики України // Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Економіка. Вип. 47, К., 2001. – 180 с.

3. Красильников О. Структурные сдвиги в экономике современной России. – Саратов: Научная книга, 2000. – 130 с.

4. Волга В., Ковальчук Т. Бюджет 2006 року: проблеми і перспективи формування // Голос України, № 173, 19.09.2006 р. – с. 7.

The author analyzes and offers the system of measures in initiation of structural changes in economy both at state and at local levels.